RUIMERE TENDENZEN IN DE WERELD OM ONS HEEN: snelle en ingrijpende veranderingen

Najaar 2017

Onze leefomgeving **globaliseert**, evolueert naar 24/7 open en online, met een indrukwekkende snelheid en doorbraken in (hoog)technologische ontwikkelingen, en maatschappelijke tendensen van **superdiversiteit** en **individualisering**. Tegelijk zijn er de demografische trends van **vergrijzing** zowel als **vergroening**, en worden we geconfronteerd met allerlei **ecologische uitdagingen** … Steeds meer hangt alles samen, en zien we dat ook zo. Het doet de roep naar een wereldwijde en collectieve inzet op **duurzame ontwikkeling** groeien. En het heeft ook een ingrijpende **impact op politieke en bestuurlijke modellen**: de geopolitieke verhoudingen verschuiven, overheden en instellingen (zullen, willen of moeten noodgedwongen) transformeren. We leven in tijden van transnationalisme, genetwerkte lokaliteit en wereldburgers. We zien steeds meer transnationale verbindingen, netwerken, identiteiten en praktijken. De rol van het nationale beleidsniveau neemt af, terwijl de rol van het internationale niveau en het lokale niveau dan weer meer op de voorgrond komt.

Tegen deze achtergrond van ingrijpende veranderingen situeren we ook ons beleidsplan voor de ICE-organisatie. Veel van de huidige bewegingen, tendenzen en uitdagingen zullen immers sterk spelen bij een toekomstige immaterieel-erfgoedwerking (en ook bij die van de immaterieel-erfgoedpraktijken zelf!).

Binnen dit rapport lichten we enkele bewegingen van die **samenleving in transitie** uit die raken aan immaterieel cultureel erfgoed, geïnspireerd op het werk van Patrick De Rynck (*Maatschappelijke trends en het cultureel erfgoed in Vlaanderen*, 2014) en FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed (*Turen in de toekomst. Inspiratie voor een trendanalyse*, 2017).

TRANSITIES DIE RAKEN AAN IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED

MENSEN EN SAMEN-LEVEN IN VERANDERING

DEMOGRAFIE | De wereldbevolking blijft de komende decennia aangroeien

In Vlaanderen zijn de belangrijkste evoluties:

- **vergrijzing en verzilvering**: het aantal 65- en 80-plussers neemt de komende jaren toe. We evolueren naar een 4-generatiemodel.
- **vergroening**: na een periode van 'ontgroening' komt er een nieuwe demografische groei, voornamelijk in de centrumsteden.
- **verkleuring**: we evolueren naar een superdiverse samenleving (zie onder).
- **verdunning**: er is een toenemend aantal alleenstaanden (met of zonder kinderen), ook onder ouderen.
- **verarming**: gekleurde armoede, grijze armoede, armoede bij alleenstaande ouders/ouderen, en toenemende kinderarmoede zijn alomtegenwoordig.

De **noden van de bevolking** (i.h.k.v. zorgvoorzieningen, inburgering, huisvesting, ruimtelijke ordening, het onderwijs, de vrijetijd ...) veranderen sterk in deze samenleving in transitie.

SUPERDIVERSITEIT | De samenleving wordt steeds diverser

Die diversiteit uit zich niet enkel in de aanwezigheid van diverse nationaliteiten, maar in een waaier van dimensies van het dagelijkse leven: etnisch-culturele achtergrond, taal, waarden, religies, subculturen ... Diverse invloeden komen samen en bepalen mee het leven en de identiteit van mensen. De superdiverse context brengt een **complexere dagelijkse realiteit** voort die iedereen, alle instellingen en samenlevingsaspecten zal beïnvloeden.

INDIVIDUALISERING… | Individualisering is, zeker in het Westen, een veralgemeende trend.

De vrijheid van het individu staat als een groot goed voorop. Dit alles **geeft de invulling van onze levensloop en van onze vrije tijd sterk richting**. Parallel kunnen we ook **dwarskanten** aanwijzen: het verschralen of veranderen van vormen van samen-leven, sociale cohesie en verenigingsleven, de groeiende vereenzaming van velen in de maatschappij, en vermarkting – met de Vrije Markt en marketingtechnieken inspelend op de massa van individuele behoeftes.

… EN (VER)ANDER(ENDE) GEMEENSCHAPSVORMING | Nieuwe en andere vormen van gemeenschapsvorming, sociale cohesie en (opnieuw) actief burgerschap

We zien vandaag nieuwe en andere vormen van gemeenschapsvorming, sociale cohesie en (opnieuw) actief burgerschap opkomen:

- tijdelijker en ad hoc: men is niet langer 'lid voor het leven' van zuilen of organisaties.
- in nieuwe netwerkvormen: *peer-to-peer*, lokaal of buurtgewijs, en dankzij nieuwe media ook internationaal en wereldwijd.
- rond concrete interesses, doelstellingen, bezigheden, idealen of collectieve belevenissen.

Zo ontstaan er *communities* van gelijkgestemden, meer bottom-up bewegingen, die moeilijker te capteren zijn.

NIEUWE EN VERVAGENDE GRENZEN EN VERWACHTINGEN

GLOKALISERING | Globalisering en versterking van het lokale

Onder meer door de digitale (communicatie)revolutie en de media, migratiebewegingen, toegenomen mobiliteit van mensen, diensten en goederen, de globaliserende economie en (Europees, VN, e.a.) beleid is de samenleving de jongste decennia ingrijpend **geglobaliseerd** ... Tegelijk zien we een **opkomende beweging en versterking van het lokale en het nabije** (de buurt, stad, streek, gemeenschap …). Dit kan zich uiten in een negatieve perceptie: angst voor wat 'vreemd' is, of 'anders', in nostalgie en terugplooiing op wat 'gekend' is, wat dan op gespannen voet met de toegenomen diversiteit staat.

HYBRIDISERING | Traditionele afbakeningen van weleer brokkelen af

Afbakeningen tussen sectoren en domeinen, types instellingen en organisaties, disciplines, functies, media, klassen, culturen, privé en openbaar, generaties ... brokkelen af. Men heeft het over vervloeiing, convergentie, cross-overs en hybridisering. Tegenover sectorgebonden of verkokerd werken, staat nu meer en meer het **integraal en sectorvoverschrijden werken**, belangrijk voor de **uitwisseling van kennis en samenwerking, en het ontdekken van nieuwe perspectieven.**

E-CULTUUR | We wonen in een e-samenleving

Allerlei technologische innovaties hebben ervoor gezorgd dat we vandaag in een **e-samenleving wonen**. Indien de **e-cultuur strategisch kan worden verankerd en worden ingezet om maatschappelijke meerwaarde te tonen en te creëren, biedt dit een groot potentieel**. Wel moeten we opletten dat hierdoor geen nieuwe uitsluitingsmechanismen worden gecreerd: niet iedereen is digitaal geletterd.

De verwachtingen van het publiek en gebruikers zijn hierdoor ook veranderd. De permanent toegankelijke informatiesamenleving verandert kijken, beleven, onderzoek, activiteiten en vraagt om vrije toegankelijkheid en (her)gebruik van culturele bronnen. De **belangen van rechthebbenden** en bestaande juridische kaders (denk aan copyright en auteursrechten) botsen vaak met de verwachtingen van maatschappij en overheden.

VERMARKTING | Kenmerken en mechanismen van de vrije markt dringen binnen in andere sectoren

Kenmerken en mechanismen (commerciële belangen, entertainment- en amusementsgehalte, concurrentiedenken, kortetermijndenken, meetbaarheid) die met de vrije markt worden geassocieerd, dringen binnen in domeinen en sectoren zoals onderwijs, onderzoek, cultuur en erfgoed, die (tot hiertoe) volgens andere wetmatigheden werkten. Dit komt een streven naar innovatie, duurzaamheid, diversiteit … vaak niet ten goede. **Marktcorrecties of -aanvullingen** in de eerder genoemde sectoren zijn daarom steeds belangrijker.

ONDERWIJS | We leren in verschillende contexten en op verschillende manieren

Zowel kinderen als volwassen 'leren' vandaag in verschillende contexten: thuis, in de vrije tijd, en op school of werk. Er is meer en meer aandacht voor **maatwerk en differentiatie, co-creatie en actieve participatie**. De combinatie van **formeel en informeel** leren, maar ook **hybride** leren (digitaal, analoog én face-to-face) maakt steeds meer opgang. De recent ingerichte **STEM**-opleidig biedt een antwoord op de toenemende vraag naar en nood aan mensen met een achtergrond in *Science, Technology Engineering* en *Mathematics.*

DUURZAME ONTWIKKELING | De roep naar duurzaamheid klinkt steeds luider

Steeds luider klinkt de roep om duurzaam om te gaan met (de draagkracht van) onze leefomgeving en met milieu, mensen, dingen. Duurzaamheid is ook essentieel in de economie, in sociale verhoudingen, in cultuur. Duurzame ontwikkeling impliceert een **interdependente visie op de samenhang van diverse ecologische, economische, sociale en culturele dimensies in ons (voort)bestaan**, en het zoeken naar een onderling rechtvaardige balans. Wie duurzaam denkt en handelt, kijkt naar de (middel)lange termijn. Hierbij zijn de **V.N. Sustainable Development Goals** (Agenda 2030), met 17 interagerende duurzame ontwikkelingsdoelstellingen richtinggevend.

NAAR ANDERE INVULLINGEN VAN GOVERNANCE

HORIZONTALISME EN PARTICIPATIE | Het gezag van instituties kalft af, empowerment van mensen groeit

Het **gezag van instituties** (kerk, politiek, canons, experts ...) **kalft af** en gelijktijdig zien we de **mondigheid en empowerment van mensen en organisaties** groeien ... Er ontstaan van onderuit tal van kleine, niet-georganiseerde of ingekapselde burgerinitiatieven. Van een veeleer verticaal georganiseerde samenleving evolueren we naar een meer **horizontale maatschappij**. Hiërarchieën en autoriteit maken plaats voor onderhandeling en vormen van inspraak en participatie. Er wordt steeds meer gewerkt in **co-productie** en zelfs in **co-governance**: met diverse organisatie- en actortypes (overheden, burgers, verenigingen, ondernemers …